

BOSHLANG‘ICH SINIF ONA TILI DARSLARIDA MATN VA TASVIRIY MATN HAQIDA TUSHUNCHA

Ahmadjonova Mahfuza Egamqulovna

Qo‘qon davlat universiteti v.b dotsenti

Annotatsiya. *Boshlang‘ich sinf ona tili mashg‘ulotlarida asosiy e‘tibor o‘quvchilarga tilning grammatik qurilishini emas, balki ularning so‘z boyligini oshirish, so‘zdan to‘g‘ri va o‘rinli foydalanish, fikrini sharoitiga mos ravishda ifodalay olish ko‘nikmalarini kengaytirishga qaratishimiz zarurligi haqida ma‘lumotlar berilgan. Ona tili va o‘qish savodxonligi darslarida tasviriy matn ustida ishlash haqida keltirib o‘tdik.*

Kalit so‘zlar: *Tasviriy matn, ta‘riflovchi matn, tasviriy matn siflari*

Аннотация. *Основное внимание на уроках родного языка в начальной школе уделяется не грамматическому построению языка, а увеличению словарного запаса, правильному и уместному использованию слов, умению выражать свои мысли в соответствии с ситуацией. на расширение своих навыков. Говорили о работе над визуальным текстом на родном языке и о занятиях по обучению грамоте чтения.*

Ключевые слова: *описательный текст, описательный текст, описательные текстовые прилагательные.*

Annotation. *This article is about the need to form the skills of creativity, independent thinking, correct and fluent expression of the product of thought in oral and written forms in elementary school students by creating a text in their native language. The main focus of elementary school mother tongue classes is not on the grammatical structure of the language, but on increasing their vocabulary, using words correctly and appropriately, and being able to express their thoughts in accordance with the situation. information about the need to focus on expanding their skills. We talked about working on visual text in mother tongue and reading literacy classes.*

Keywords: *Descriptive text, descriptive text, descriptive text adjectives.*

Boshlang‘ich sinflarda ona tili ta‘limini o‘rganishdan asosiy maqsad grammatik va kommunikativ savodxonlikni rivojlantirish, mustaqil, erkin va ijodiy fikrlay oladigan, qiroat va chiroyli so‘zlash san‘atidan xabardor bo‘lgan, yozma va og‘zaki nutq hamda matn yaratish ko‘nikmalarini mukammal egallagan, ma‘naviyati yuksak barkamol shaxsni tarbiyalab yetishtirishdan iborat.

Umumiy o‘rta ta‘lim maktablarining boshlang‘ich sinflarida ona tili ta‘limining asosiy maqsadi o‘quvchilarning kommunikativ savodxonlik darajasini oshirish, ularni mustaqil va ijobiy fikrlashga yo‘naltirish, fikr mahsulini to‘g‘ri, ravon, o‘rinli ifodalashga o‘rgatish ekan, uni amalga oshirishning ishonchli omillaridan biri – matn yaratishning samarali texnologiyasini ishlab chiqish, uni o‘quv amaliyotiga izchil joriy etish, o‘quvchini muammoli o‘quv topshiriqlari orqali izlanish va kashf qilishga yo‘naltirish, o‘quvchi lug‘at boyligini kengaytirish jarayonida nutqiy faoliyatini shakllantirish, (so‘zning lug‘aviy ma‘nolarini sharhlash) fikr ifodalash (og‘zaki nutq va matn yaratish)da so‘zni tanib va tanlab ishlatishni

talab qiluvchi o‘quv topshiriqlari, nutqiy madaniyatni yuksaltiruvchi ko‘nikma va malakalar tizimi bilan qurollantirishdir.

Boshlang‘ich sinfda matn yaratishning asosiy maqsadi – matn ustida ishlash bilan esa matnning tili, mantiqiy va uslubiy shakllanganlik darajasi o‘rganiladi, o‘quvchining kommunikativ savodxonlik darajasi esa, matn yaratish mahoratini aniqlash jarayonida o‘z yechimini topadi. Boshlang‘ich sinlarda ona tilining yangi – yangi ifoda imkoniyatlarini izlab topish va uni dars jarayoniga tadbiiq etish o‘quvchilarning ijodiy tafakkur, hodisalarni kuzatish, anglash, qiyoslash, analiz va sintez, tanlash, guruhlash, yaratish kabi bilish qobiliyatlarini takomillashtirib, ularda milliy mafkura, mustahkam e‘tiqod, milliy dunyoqarashini tarkib toptirishga xizmat qiladi. Turli til xodisalari (so‘z va iboralarni) ma‘nosini to‘liq anglash va uni xususiy nutqda qo‘llashga intilish – ulardan nutqiy vaziyatga mosini tanlash o‘z fikrini ixcham, aniq va ravon ifodalash malakalarining shakllanishi va rivojlanishiga zamin yaratadi.

Tasviriy matnlar, har qanday matn singari, g‘oyani izchil va yaxlit holda, ya‘ni mantiqiy aloqada va tarkibidagi uyg‘un aloqada ifodalashi kerak.

Ta‘riflovchi matnning tuzilishi qisqa bo‘lishi mumkin, ammo u quyidagi qismlarni o‘z ichiga olishi kerak: taqdim etiladigan mavzu, tasvirlanadigan o‘rganish ob‘ekti tavsifi (tashqi ko‘rinishi va xususiyatlari) va uning tashqi dunyo bilan aloqasi (ramka). Ushbu turdagi matnlarda taqdim etiladigan mavzular, voqelikni obyektiv yoki subyektiv tavsiflashi mumkin bo‘lgan tavsiflovchi matn turiga qarab eng xilma-xil bo‘lishi mumkin. O‘tilgan mavzu matnning boshida yoki oxirida joylashtirilishi mumkin. Tanlangan ob‘ektning xarakteristikasi o‘rganish ob‘ekti tarkibiga kiradigan fazilatlarni, xususiyatlarni yoki qismlarni bir butun sifatida yetkazishi kerak.

Ta‘riflovchi matn ob‘ektini tashqi dunyo bilan bog‘liq holda yaratadigan assotsiatsiyalar lisoniy manbalar va sifatlar, sanash, taqqoslash, metafora va giperbola kabi adabiy shaxslar orqali ifodalanadi. Ta‘riflovchi matnlar barcha matnlardagi kabi birdamlik va birdamlikni taqdim etish bilan tavsiflanadi. Ta‘riflovchi matn xabarni qabul qiluvchida ob‘ektning aqliy portretini yaratishga intiladi. Shu ma‘noda, jo‘natuvchi yoki ma‘ruzachi o‘z maqsadiga erishish uchun lingvistik va adabiy manbalardan foydalanadi.

Ta‘riflovchi matnning tabiati yoki sinfiga qarab (ob‘ektiv yoki subyektiv) til denotativ yoki konnotativ bo‘lishi mumkin. Denotativ til - bu ma‘lumotlar va ma‘lumotlarni aniq va ob‘ektiv ifoda etish uchun ishlatiladigan til. Konnotativ til esa ramziy yoki majoziy ma‘noda fikrlarni etkazadi, masalan: «Sovuq shu qadar sovuq ediki, u suyakka qadar sovigani».

Obyektiv tavsiflovchi matnlar rasmiy, texnik yoki robot portretli matnlar bo‘lib, subyektiv tavsiflovchi matnlar badiiy matnlarni va shaxsiy nuqtai nazardan tasvirlaydigan barcha narsalarni qamrab oladi.

Barcha yozma materiallarda yozuvchi, hikoya qiluvchi yoki eshittiruvchining niyatida qadriyat bormi yoki yo‘qligini taxmin qilish juda muhimdir. Bu maqsad sub‘ektning ifodaga qo‘yishga qaror qilgan aralashuv darajasi va turiga bog‘liq. Shunday qilib, bu asos ostida, matn ob‘ektiv yoki sub‘ektiv bo‘lishi mumkin.

Xulosa. Matn so‘z birikmasi va gapdan farqlanadi, chunki matnning ham o‘z kategoriyasi va qonuniyatlari mavjud. Matn so‘zining lug‘aviy ma‘nosida birikish, bog‘lanish tushunchalarining borligi, shuning uchun matn tarkibi o‘zaro qaysidir bog‘lovchilar yordamida

birikishni o‘rganish “Matn tilshunosligi” sohasining asosiy muammolaridan biridir. Shu bois, boshlang‘ich ta‘lim davri o‘quv-tarbiya jarayonidagi eng mas‘uliyatli davrdir. Bu paytda o‘quvchining savodi chiqishi bilan birga, uning dunyoqarashi shakllanadi, tafakkur qilish malakasi rivojlanadi. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarning intellektual salohiyati, mustaqil va ijodiy fikrlash qobiliyatlari, tafakkurini rivojlantirish, egallagan bilimlarini amaliyotda qo‘llay olishlari, amaliy ko‘nikma va malakalarini hosil etishga matn yaratishning o‘rni beqiyosdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1.Yigitaliyeva, S. (2023). Konsept va uning lingvistikadagi talqini. *Scienceweb academic papers collection*.

2.Yigitaliyeva, S. (2021). Konsept va umummilliy konseptlar hamda ularning tadqiqi. *Scienceweb academic papers collection*.

3.Yigitaliyeva, S. (2022). Hayrat-ul abror dostonida so‘z ta‘rifi. *Scienceweb academic papers collection*.

4.Yigitaliyeva, S. (2022). Glorification of “goodness” in the works of alisher navoi. *Scienceweb academic papers collection*.

5.Yigitaliyeva, S. (2022). O‘zbek tilida yaxshilik konsepti va uning xalq maqollarida ifodalanish xususiyatlari 01-704. *Qo‘qon DPI. Ilmiy habarlar*.

6.Yigitaliyeva Shohsanam Isog‘aliyevna. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilariga ona tili darslarini o‘rgatishning lingvistik konseptual asoslari. *Integratsiyalashgan ta‘lim va tadqiqotlar jurnali*.132-135b

7. Axmadjonova Maxfuza Egamqulovna lingvopoetika - badiiy asarlar tilini o‘rganishchi lingvistikaning bir sohasi

8. Egamkulovna, AM Savodxonlikni o‘rganish va o‘quvchilarning xatolarini tuzatishda imlo lug‘atidan foydalanish. *Galaxy International Interdispublikaviy Tadqiqotlar Jurnal* , 11 (2), 194-199.

9.Egamkulovna, AM (2022). Boshlang'ich maktab ona tili darslarida o'quv diktantlari orqali o'quvchilarning og'zaki va yozma nutqini rivojlantirish.